

Startdocument

Regionale Energie Strategie

Duurzaam-innovatief Goeree-Overflakkee

Inhoud

1. Inleiding	4
2. Ambitie	6
3. Huidige situatie.....	8
3.1. Inleiding: mondiaal, Europees, nationaal en lokaal beleid.....	8
3.2 Overzicht diverse leidende akkoorden en doelen.....	8
3.3 Huidige en verwachte opwek.....	9
3.4 Huidige situatie CO2 uitstoot	9
4. Regionale Energiestrategie: de definitie en relatie andere trajecten	12
4.1 Inleiding	12
4.2 Wat is een RES.....	12
4.3. Verhouding tot andere projecten/ontwikkelingen	13
5. Participatie	15
6. Proces en planning	16
6.1 Procesplanning	16
7. Projectorganisatie	17
7.1 Organisatiemodel	17
7.2 Rollen en verantwoordelijkheden	19
8. Bestuurlijke borging	20
8.1 Uitgangspunten volksvertegenwoordiging	20
8.2 Besluitvorming decentrale overheden.....	20
9. Capaciteit en geld.....	22
9.1 Inleiding	22
9.2 Kernteam.....	22
9.3 Procesregisseur	22
9.4 Ambtelijke ondersteuning.....	22
9.5 Communicatie en participatie.....	22
9.6 Uitvoeringskosten.....	23
10. Escalatie en risico	24
10.1 Inleiding	24
10.2 Risicomatrix	24
Bijlage 1 globale weergave Stakeholders	26
Bijlage 2 Checklist.....	27

Bijlage 3 Inzet Stedin	28
Bijlage 4 Bijdrage WSHD.....	30
Bijlage 5 Bijdrage Oost West Wonen	31
Bijlage 5 Commitment van Coöperatie Deltawind in de RES Goeree-Overflakkee.....	32
Bijlage 6 Bijdrage provincie Zuid-Holland.....	33
Bijlage 7 Bijdrage gemeente Goeree-Overflakkee	35

1. Inleiding

In 2015 is in Parijs het Klimaatakkoord gesloten. In dit akkoord hebben 197 landen afspraken gemaakt om de verdere opwarming van de aarde een halt toe te roepen. De nieuwe regering heeft aangekondigd het akkoord van Parijs te gaan vertalen in een nationaal Klimaatakkoord.

De regio's zijn aan zet; in het Interbestuurlijk Programma is vastgelegd dat er een land dekkend geheel van Regionale Energiestrategieën (RES) komt. Goeree-Overflakkee is één van de dertig regio's. Rijk en decentrale overheden streven gezamenlijk de landelijke doelstelling na om te komen tot 49% CO₂-reductie in 2030 (ten opzichte van 1990) en een reductie van 95% in 2050. Een RES is een uitvoerbare visie en actieplan, waarin aangegeven staat welke bijdrage de regio in 2030 gaat leveren aan de landelijke doelstelling met een doorkijk naar 2050. En geeft aan welke bijdrage de regio doet aan de landelijke doelstelling voor 2030 van ten minste 35 TWh qua duurzame opwek van elektriciteit op land.

In dit startdocument wordt omschreven hoe de partijen de ontwikkeling hiervan ter hand nemen, welk proces er wordt gevolgd om tot een strategie te komen en hoe dit samen met alle partners wordt opgepakt. Zodra dit startdocument is vastgesteld, kan er begonnen worden met een plan van aanpak, die als het Klimaatakkoord is aangenomen, aan de stuurgroep kan worden aangeboden.

2. Ambitie

Duurzaam-innovatief Goeree-Overflakkee

Op Goeree-Overflakkee staat duurzaamheid hoog in het vaandel. In 2020 verwacht het eiland ruim te kunnen voorzien in haar eigen energiebehoefte. Om in de jaren daarna zelfs energie producerend te worden. Op Goeree-Overflakkee werken de gemeente Goeree-Overflakkee, de Provincie Zuid-Holland, bewoners, bedrijven, onderwijs en maatschappelijke organisaties nauw samen om de duurzaamheidsambities waar te maken.

De ambitie van Regionale Energie Strategie van Goeree Overflakkee zal zich met name richten op:

Energie

- Windenergie
De gemeente Goeree-Overflakkee heeft haar steentje al bijgedragen voor wat betreft windenergie en momenteel worden op het eiland nog windturbines geplaatst vanuit de huidige opgave van in totaal 225 MW die waarschijnlijk in 2022 wordt afgerond. Op verzoek van de agrariërs kan een verkenning naar kleine windmolens bij agrarische bedrijven plaatsvinden.
- Zonne-energie: Goeree-Overflakkee is zeer vooruitstrevend met het aanleggen van zonneparken. Er dient gestreefd te worden naar meervoudig ruimtegebruik met mogelijk zon op dijken, langs infra en in combinatie met windenergie.
- Waterkracht: onderzoek naar getijdencentrale in de Brouwersdam

Warmte

- Verkenning naar thermische energie uit oppervlaktewater (TEO), thermische energie uit afvalwater (TEA) en thermische energie uit drinkwater (TED)
- Onderzoek naar (ondiepe) geothermie

Gebouwde Omgeving

- Warmte via waterstof in Stad aan 't Haringvliet en later in andere kernen. Andere optie voor warmte is (lokaal geproduceerd) biogas.
- Energiebesparing gebouwde omgeving (wonen en industrie/bedrijfsleven)
- Zon op daken

Landbouw

- Kansen en mogelijkheden die agrariërs zien op hun bedrijven om CO₂ uitstoot te reduceren en energie op te wekken
- Mobiele zonnepanelen
- CO₂ vastlegging in de bodem

Mobiliteit

- Plannen voor waterstoftankstation Oude-Tonge en laadinfrastructuur (aanbod)
- Particulier en gemeentelijk wagenpark op elektra en waterstof (afzet)
- Inzetten op deelmobiliteit, openbaar vervoer en duurzaam goederenvervoer
- Verduurzamen van de scheepvaart (met name visserij)

Innovaties (in lijn met positionering van Goeree-Overflakkee als proeftuin)

- Waterstof: van stroomneutraal (groen) naar energieneutraal (groene waterstof uit de elektriciteit)
- Zeewierteelt: grondstof voor biobrandstof

3. Huidige situatie

3.1. Inleiding: mondiaal, Europees, nationaal en lokaal beleid

De doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs hebben via het nationaal beleid direct invloed op de kaders van de Regionale Energiestrategie. Omgekeerd vormt de regionale strategie voor een belangrijk deel de basis voor het landelijk te ontwikkelen Integraal Nationaal Energie-en Klimaatplan (INEK), dat op haar beurt één van de bijna tweehonderd nationale plannen is die het internationaal beleid vormgeven. Het is essentieel om goed inzicht te hebben in het beleid dat op de verschillende bestuursniveaus van belang en van invloed is en hoe dit in de tijd moet worden gezien. In dit hoofdstuk wordt dit beleid uiteengezet. Hierbij beperken we ons hoofdzakelijk tot het energie-en klimaatbeleid.

3.2 Overzicht diverse leidende akkoorden en doelen

Het internationaal beleid dat doorwerkt op ons nationaal en regionaal beleid is afkomstig uit een twee bronnen; het Klimaatakkoord van Parijs en het beleid van de Europese Unie. Via landelijk beleid moet dit uiteindelijk vertaald worden in provinciaal en lokaal beleid. Onderstaand overzicht geeft inzicht in de doelstellingen binnen de verschillende beleidsniveaus. Een uitgebreidere analyse van dit beleid wordt in de RES opgenomen.

Bron	2030	2050
Klimaatakkoord Parijs (2015)	n.v.t.	80% -95% CO ₂ reductie *
Europees beleid (2017)	40% CO ₂ reductie * 27% duurzame opwek 30% verbeterde energie-efficiëntie 1,5% energiebesparing per jaar	80% -95% CO ₂ reductie *
Nationaal regeerakkoord & IBP	49% CO ₂ reductie * Vaststelling RES (2020)	95% reductie
Regionaal akkoord (RES) <i>in ontwikkeling</i>	Bijdrage aan nationale doelen	Bijdrage aan nationale doelen
Lokaal (gemeentelijk) beleid <i>In ontwikkeling</i>	Bijdrage aan nationale doelen	Bijdrage aan nationale doelen

Tabel 1 Overzicht klimaat-en energieakkoorden van internationaal naar lokaal niveau. *t.o.v. 1990

3.3 Huidige en verwachte opwek

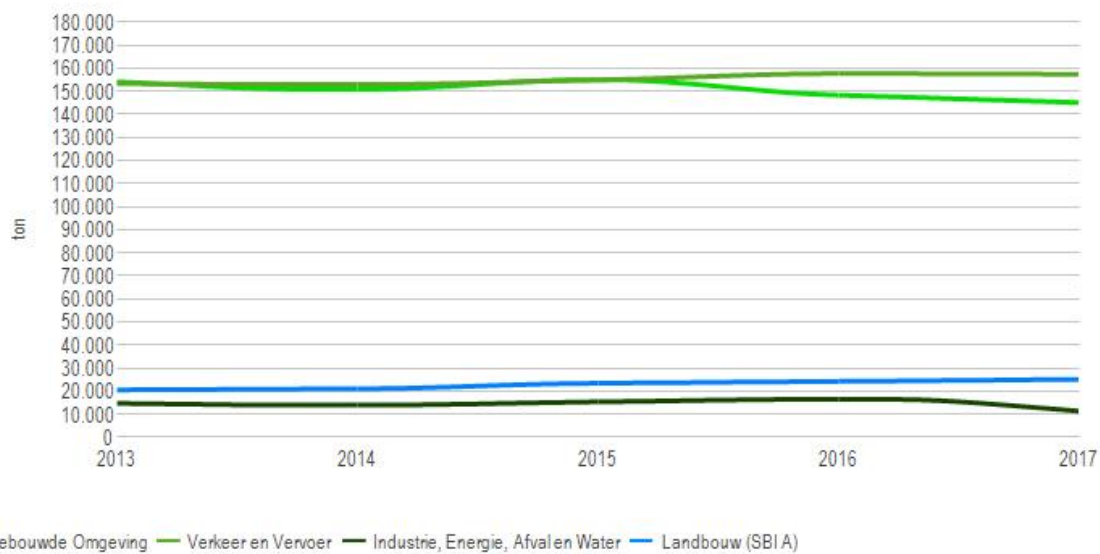
Huidige- en verwachte opwek per RES-regio (in TWh)	Grootschalig zon-pv			Wind op land			Kleinschalig zon-pv		
	Huidig 2018	Pijplijn 2023 (max)	Totaal zon-pv groot	Huidig 2018	Pijplijn 2023	Totaal wind op land	Huidig 2018	Prognose 2030	Totaal zon-pv klein
Friesland	0,10	0,50	0,60	0,46	1,61	2,06	0,09	0,37	0,46
Goeree-Overflakkee	0,02	0,04	0,07	0,16	0,48	0,64	0,01	0,03	0,03
Groningen	0,11	0,74	0,85	1,00	1,67	2,67	0,09	0,73	0,82

Bron: Factsheet Zon-pv en wind op land. Analyse naar opwerk van hernieuwbare energie per RES-regio, NP RES

3.4 Huidige situatie CO2 uitstoot

Sturen op CO₂-reductie vormt de rode lijn in de RES, ook voor Goeree-Overflakkee. Op basis van (inter)nationale afspraken vormt 1990 het ijkjaar. Wij zullen de voortgang van ons beleid en de geboekte resultaten voor zover mogelijk, toetsen aan de CO₂-uitstoot per sector.

De trends in CO₂-uitstoot van Goeree-Overflakkee. Deze worden weergegeven in tonnen CO₂:

Bron: Berekening RWS, Emissieregistratie

Gebouwde Omgeving

	2013	2014	2015	2016	2017
Woningen (temperatuur gecorrigeerd)	86.400	85.623	84.870	81.800	78.357
Commerciële dienstverlening	45.485	43.480	45.639	44.286	46.637
Publieke dienstverlening	22.371	21.864	24.544	22.303	20.123
Totaal Gebouwde Omgeving	154.255	150.968	155.053	148.389	145.117

Verkeer en Vervoer

	2013	2014	2015	2016	2017
Wegverkeer	99.313	97.049	97.315	99.769	100.265
Mobiele werktuigen	16.569	16.666	17.284	17.298	17.002
Binnen- en recreatievaart	34.294	35.359	35.831	35.313	34.542
Zeescheepvaart en Visserij	3.220	3.883	4.545	5.302	5.611
Totaal Verkeer en Vervoer	153.395	152.956	154.975	157.682	157.420

Industrie, Energie, Afval en Water

	2014	2015	2016	2017	2018
Industrie (SBI C)	8.833	9.091	10.105	5.941	1.795
Energie en delfstoffen (SBI D en B)	323	615	481	?	?
Bouwnijverheid (SBI F)	1.578	2.201	2.752	2.428	1.019
Water en afval (SBI E)	3.165	3.435	3.145	?	25
Totaal Industrie, Energie, Afval en Water	13.899	15.341	16.483	11.317	

Landbouw, Bosbouw en Visserij

	2013	2014	2015	2016	2017
Totaal Landbouw (SBI A)	20.530	21.026	23.430	24.227	25.109

Totaal bekende CO2-uitstoot

	2013	2014	2015	2016	2017
Totaal bekende CO2-uitstoot	342.900	338.800	346.600	346.500	339.000
Eenheid:	ton				
Bron:	Berekening RWS				

4. Regionale Energiestrategie: de definitie en relatie andere trajecten

4.1 Inleiding

Het gezamenlijk te ontwikkelen product is de Regionale Energiestrategie. Wij kunnen niet voorspellen welke technologische, maatschappelijke, economische en politieke ontwikkelingen zich op termijn voor zullen doen. De te ontwikkelen strategie beschrijft dan ook vooral voorkeursrichtingen die, naarmate de uitvoeringstermijn dichterbij ligt, specifiekere worden.

4.2 Wat is een RES

De RES is het instrument voor 30 regio's in Nederland en dus ook voor Goeree-Overflakkee om de ruimtelijke inpassing van de energietransitie met maatschappelijke betrokkenheid te organiseren en als bod aan te bieden aan het Rijk. Het bijzondere van deze regio is dat ze uit slechts 1 gemeente bestaat. In de RES wordt verwoord hoe de gemeente samen met de maatschappelijke partners, het bedrijfsleven en de bewoners komt tot regionaal gedragen keuzes voor de opwekking van duurzame elektriciteit, de warmtetransitie in de gebouwde omgeving en de daarvoor benodigde opslag en energie-infrastructuur. Maar het aanbod mag zich ook uitstrekken tot beperking van CO₂-uitstoot op het gebied van de landbouw en mobiliteit.

De samenwerking zal leiden tot een energiestrategie waarin is uitgewerkt welke concrete zoekgebieden geschikt zijn voor energie uit zon, wind, bodem of water, rekening houdend met ruimtelijke kwaliteit en het maatschappelijk draagvlak. Procesparticipatie bij de ontwikkeling van de Regionale Energie Strategie leidt tot kwalitatief beter onderbouwde keuzes en besluiten en draagt op die manier bij aan een succesvolle uitvoering.

In de bijlage is een checklist opgenomen, waaraan de concept RES volgens de handreiking RES aan moet voldoen. De volledige handreiking is te vinden op Regionale-energiestrategie.nl.

De Regionale Energie Strategie Goeree Overflakkee bevat tenminste concreet de volgende onderdelen:

1. Een regionale invulling van het op te stellen vermogen in MW (en verwachte MWh) voor hernieuwbare energie op land, de betekenis hiervan voor de energie-infrastructuur, met inachtneming van ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijk draagvlak, afgewogen tegen andere (ruimtelijke) belangen.
2. Een heldere en herleidbare onderbouwing van het aanbod en keuzes voor potentiële zoekgebieden die benut kunnen worden, inclusief een beschrijving van het doorlopen proces. Indien mogelijk worden deze zoekgebieden ook op kaart getoond.
3. Een Regionale Structuur Warmte, met daarin een gevalideerd overzicht van alle beschikbare (grootschalige) duurzame warmtebronnen binnen de regio, de totale warmtevraag binnen de regio, een overzicht van de bestaande en geprojecteerde infrastructuur voor warmte. Hierbij wordt een inschatting gemaakt van de daadwerkelijke bruikbaarheid van deze bronnen binnen de regio in tijd en geld.

4. Daarnaast is in deze Regionale Structuur Warmte opgenomen welke relevante stakeholders (voor warmtetransport, productie en afname) zijn betrokken in het proces en wordt een procesvoorstel opgeleverd hoe de regio beschikbare bronnen, warmtevraag en infrastructuur logisch efficiënt en betaalbaar wil gaan koppelen en hoe de stakeholders in het vervolg worden betrokken.

Deze opsomming is gebaseerd op het concept Klimaatakkoord dat kaders geeft voor het product dat alle 30 regio's in Nederland moeten opleveren.

Uiterlijk 6 maanden na de formele ondertekening van het Klimaatakkoord zal de Concept RES aan het Rijk aangeboden moeten worden. Op basis van de reactie van het Rijk zal vervolgens uiterlijk 12 maanden na de formele ondertekening van het Klimaatakkoord de RES opgeleverd moeten worden. Het RES-traject kent een doorlooptijd tot 2030 en zal in een cyclus van minimaal 2 jaar worden geüpdatet.

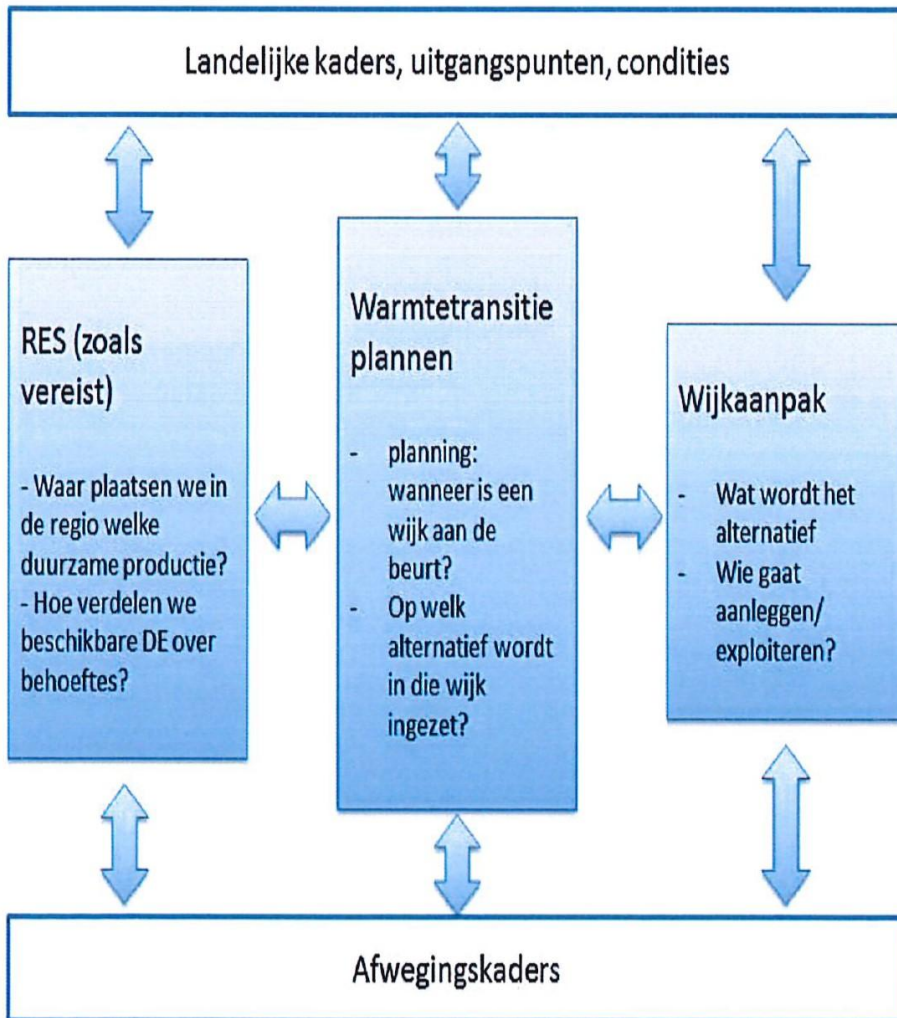
4.3. Verhouding tot andere projecten/ontwikkelingen

De ontwikkeling van de Regionale Energiestrategie staat niet op zich. Deze wordt beïnvloed door allerlei ontwikkelingen. Waar mogelijk bouwen we voort op bestaand beleid en bestaande projecten. Op haar beurt zal de RES van invloed zijn op zowel de beleidsontwikkeling als op uitvoeringsniveau van andere projecten.

Er is uiteraard ook een belangrijke wisselwerking met beleid op de andere vlakken, met name ruimtelijk beleid en de Transitie Visie Warmte. Dit is een van de redenen om mee te lopen met de landelijke planning. Niet alleen van het klimaatakkoord, maar ook van de Omgevingswet. Vanaf 2021 zal er namelijk ook meer en meer een verankering plaats moeten vinden in omgevingsvisies. De energietransitie zal immers ons landschap veranderen. Op basis van de regionale energiestrategieën, leggen overheden bestuurlijke keuzes vast voor tenminste de periode tot 2030 in onder meer omgevingsvisies (NOVI, provinciale Omgevingsvisie en gemeentelijke Omgevingsvisies) en omgevingsplannen (tot die tijd: bestemmingsplannen). Waar mogelijk zal worden aangehaakt bij de processen van de omgevingsvisies en dan met name de gemeentelijke door bijvoorbeeld gezamenlijke werkateliers te organiseren.

De warmtetransitie is een belangrijk onderdeel van de RES, daarom dient er een nauwe afstemming plaats te vinden met het traject van de Transitie Visie Warmte, die uiterlijk in 2021 gereed dient te zijn.

Voor het thema mobiliteit is de Nationale Agenda Laadinfrastructuur van belang. In de op te stellen regionaal/gemeentelijk mobiliteitsplan zal hier aandacht aan worden besteed. Waar mogelijk zal hierop worden aangehaakt.

Bron: netbeheer NL

5. Participatie

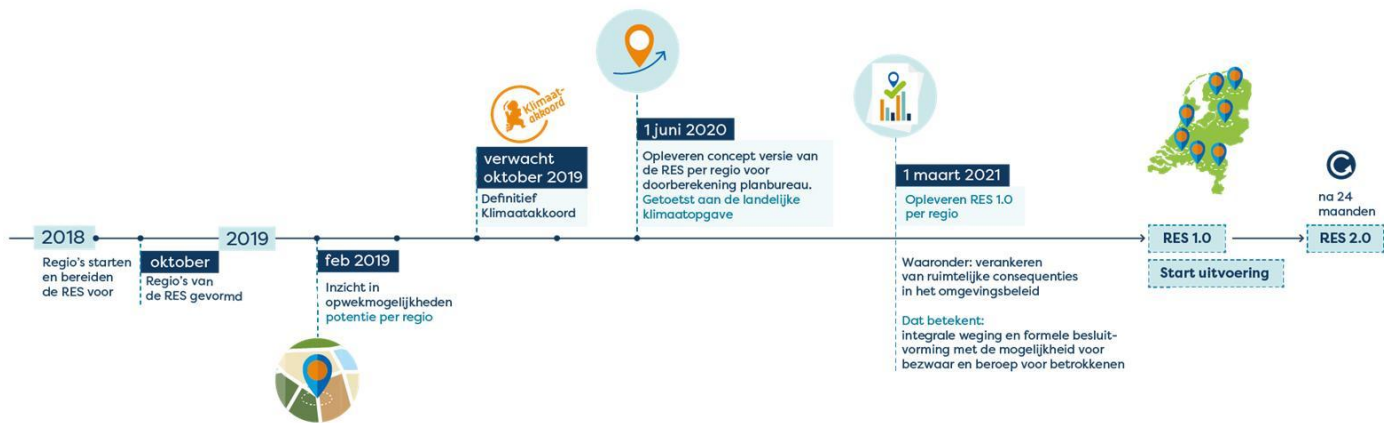
De RES kan alleen succesvol zijn als het een participatief proces kent waarin de stakeholders (zie bijlage), lokale (maatschappelijke) partijen, lokale ondernemers, bewoners, de gemeenteraad, provinciale staten en de verenigde vergadering vanaf het begin af aan worden betrokken. Hierdoor is de kans groter dat doelen breed gedragen worden, dat de uitvoering versnelt en dat opwekking van energie (en transport en opslag) zorgvuldiger wordt ingepast in de fysieke leefomgeving (boven en onder de grond en in relatie tot andere functies).

Er is al gestart met het opstellen van een participatie- en communicatiestrategie. Dit betreft een strategie voor de trajecten RES, Transitievisie Warmte en Regionale Adaptatiestrategie.

6. Proces en planning

6.1 Procesplanning

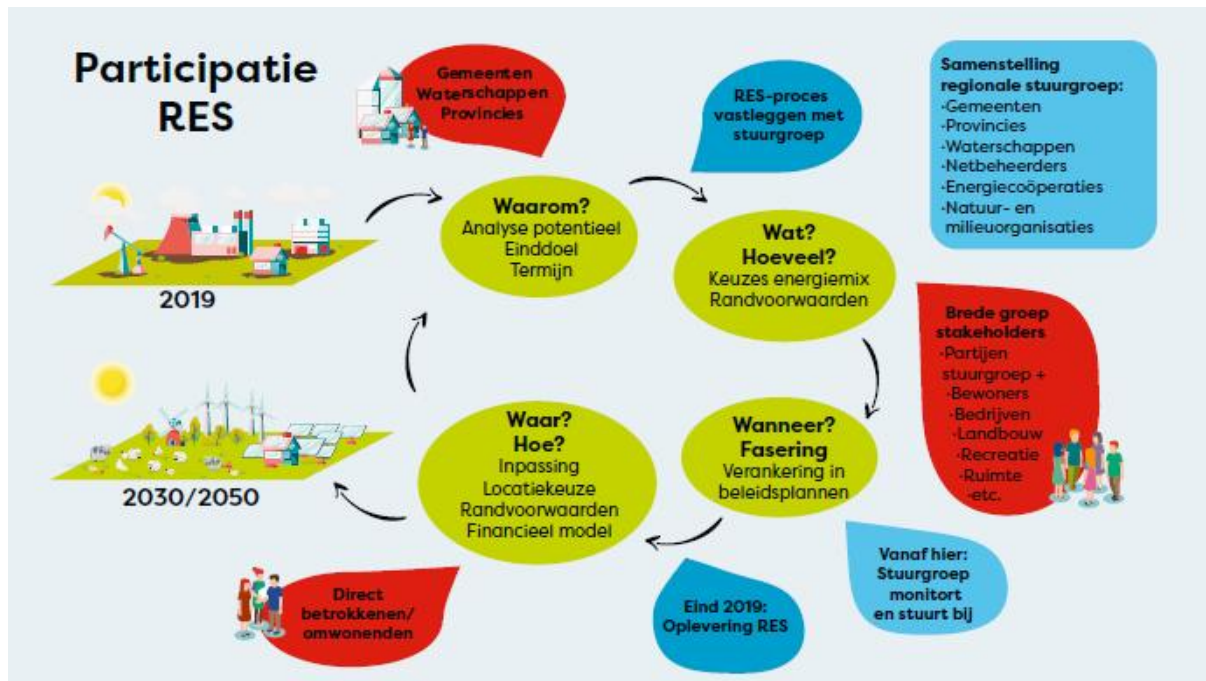

In de planning dient rekening gehouden te worden met het rekenwerk en de besluitvormingsprocessen.

7. Projectorganisatie

7.1 Organismodel

De Stuurgroep bestaat uit bestuurders van de volgende organisaties:

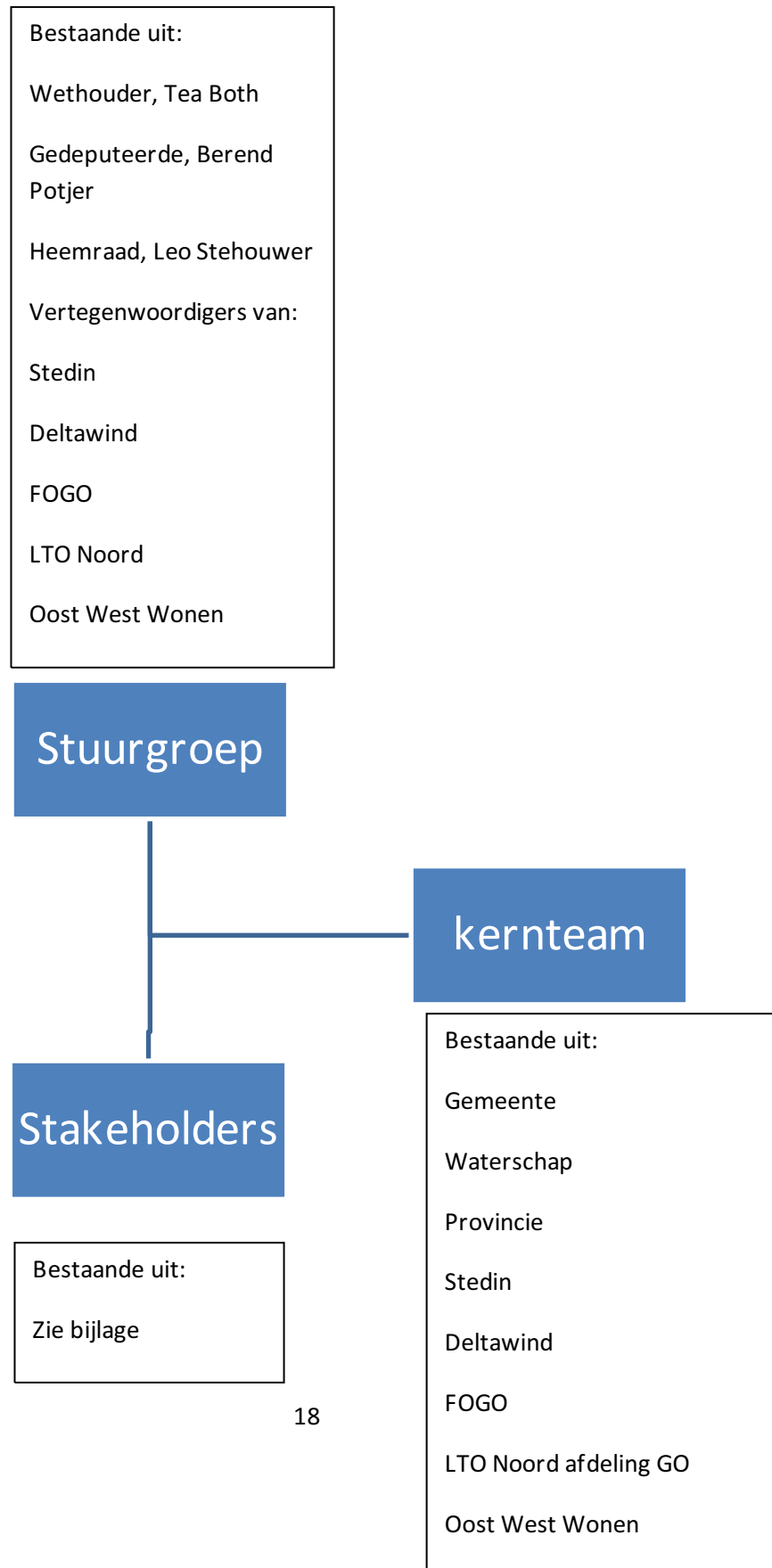
- Gemeente Goeree-Overflakkee
- Provincie Zuid-Holland
- Waterschap Hollandse Delta
- Stedin
- Coöperatie Deltawind
- Oost West Wonen
- FOGO
- LTO Noord

Het kernteam bestaat uit medewerkers van de volgende organisaties:

- Gemeente Goeree-Overflakkee
- Provincie Zuid-Holland
- Waterschap Hollandse Delta
- Stedin
- Coöperatie Deltawind
- Oost West Wonen
- FOGO
- LTO Noord, afdeling Goeree-Overflakkee

De klankbordgroep of de werkateliers bestaat/bestaan uit vertegenwoordigers van de volgende stakeholders (deze lijst, zie bijlage 1, is niet uitputtend). Afhankelijk van het onderwerp van gesprek zal de klankbordgroep uitgenodigd worden voor klankbordgesprekken of zullen er werkateliers worden georganiseerd

In onderstaand schema is de organisatie weergegeven.

7.2 Rollen en verantwoordelijkheden

De stuurgroep

- De voorzitter van de stuurgroep is de wethouder duurzaamheid van de gemeente Goeree-Overflakkee
- Komt 4 keer per jaar bij elkaar
- Bespreekt de voortgang van de RES, waarbij Partijen elkaar aanspreken op gemaakte afspraken en elkaar waar mogelijk helpen
- Heeft inzicht in doelen, activiteiten en resultaten van de RES en stuurt hierop
- Informeert en betreft waar nodig de portefeuillehouders Ruimtelijke Ordening, omdat de RES geborgd moet worden in het omgevingsbeleid
- Stelt de (concept) RES vast en biedt deze ter besluitvorming aan College van Burgemeester en Wethouders, college van Gedeputeerde Staten en College van Dijkgraaf en Heemraden.

Het kernteam

- De voorzitter van het kernteam is de procesbegeleider
- Zorgt voor de voorbereiding en ondersteuning van de Stuurgroep
- Doet voorstellen aan de stuurgroep over de RES en het communicatie en participatieplan
- Maakt belemmeringen bespreekbaar en adresseert oplossingen
- Heeft inzicht in doelen, activiteiten en resultaten van de RES en zorgt ervoor dat de stuurgroep in staat wordt gesteld de RES conform planning vast te stellen
- Zorgt voor goede verbinding en samenwerking met alle partijen en partners, en zoekt de verbinding met bedrijven, inwoners, maatschappelijke organisaties, etc.
- Is inspirerend, speelt in op ontwikkelingen en zorgt voor de inhoud van de RES
- Vraagt advies aan de klankbordgroep of via werkateliers
- Zorgt ervoor dat het communicatie- en participatieplan opgesteld en uitgevoerd wordt
- Regisseert de totstandkoming van de RES en stelt waar nodig werkgroepen in

8. Bestuurlijke borging

8.1 Uitgangspunten volksvertegenwoordiging

Voldoende bestuurlijk commitment aan de RES is essentieel om vrijblijvendheid te voorkomen. Een helder proces geeft duidelijkheid richting de volksvertegenwoordigers over wat er in welke fase van het proces van hen verwacht wordt. In dit proces zijn er enkele aandachtspunten:

- Het is belangrijk dat alle partijen op voorhand commitment voor het proces uitspreken.
- Gemeenteraad, Provinciale Staten en Verenigde Vergadering moeten voldoende ruimte hebben om mee te praten in het proces en om deelgenoot te zijn van het proces.
- Bestuurders van gemeenten, waterschap en provincie moeten met mandaat aan tafel zitten in de stuurgroep van de RES. Het besluitvormingsproces moet daarop ingericht zijn.
- De RES maakt deel uit van een landelijke aanpak en Klimaatakkoord. Wijzigingen in deze landelijke aanpak kunnen dus doorwerken in de RES.
- De besluitvorming moet gefaseerd worden en zodanig opgebouwd zijn dat men er later niet zonder meer op terug kan komen. Hierin is het belangrijk om fasegewijs partijen vast te houden.
- Zaken uit de RES zullen moeten worden vastgelegd in de omgevingsvisies van provincie en gemeente, een bevoegdheid van raad en Staten.
- Genoemde data van besluitvorming hangen samen met de nu bekende datum van het vaststellen van het Klimaatakkoord en de planning van het vervolgtraject. Deze data kunnen nog wijzigen.

8.2 Besluitvorming decentrale overheden

Startdocument

(november/december 2019)

Instemming in stuurgroep en vervolgens vaststelling door:

- College van Burgemeester en Wethouders
- College van Gedeputeerde Staten
- College van dijkgraaf en heemraden

Ter kennisneming aan

- Gemeenteraad
- Provinciale Staten
- Verenigde Vergadering

Participatie- en communicatieplan

Nader te bepalen.

Concept RES**(uiterlijk 1 juni 2020)**

Instemming door stuurgroep en vervolgens vaststelling via colleges door:

- Gemeenteraad
- Provinciale Staten
- Verenigde Vereniging

Definitieve RES**(uiterlijk 1 maart 2021)**

Instemming in stuurgroep en vervolgens vaststelling via colleges door:

- Gemeenteraad
- Verenigde Vergadering

en ter informatie naar:

- Provinciale Staten

9. Capaciteit en geld

9.1 Inleiding

De ontwikkeling van de RES is voor alle betrokken organisaties een nieuwe activiteit. Het is een omvangrijk en complex project, die een sterke samenwerkingsstructuur vergt. Zowel wat betreft het aantal stakeholders, de inhoudelijke invulling als de planning. Dit vraagt capaciteit en geld. Het Rijk stelt voor 3 jaar procesgeld beschikbaar. Dit bedraagt in totaliteit € 440.859. Het geld komt beschikbaar als het Klimaatakkoord door het kabinet is vastgesteld. Vooralsnog gaan we ervan uit dat er geen aanvullende financiering nodig is vanuit betrokken organisaties.

9.2 Kernteam

Deelname aan het ambtelijk kernteam vraagt capaciteit. De werkzaamheden van het kernteam zijn naar verwachting redelijk omvangrijk. Het gaat om deelname aan interne en externe overleggen, organisatie en ontwikkeling van (nieuwe) activiteiten en projecten e.d. Wij schatten de benodigde capaciteit in op circa 0,5 dag in de week per kernpartner (gemeente, provincie, waterschap en Stedin). De kernpartners leveren deze capaciteit, de kosten hiervan zijn voor rekening van de eigen organisaties.

9.3 Procesregisseur

Uit de pilotregio's is duidelijk naar voren gekomen dat het aanstellen van een onafhankelijke procesmanager de voorkeur geniet. De procesmanager is een dagelijks aanspreekpunt voor betrokken partners, bereidt zaken voor, voert werkzaamheden uit, treedt op als ambtelijk secretaris voor de stuurgroep en kernteam e.d. Wij verwachten dat de werkzaamheden van de procesregisseur een 0,5 functie omvatten (20 uur per week) voor de 1^e fase van het RES-traject.

9.4 Ambtelijke ondersteuning

Voor de ondersteuning van de procesmanager en het kernteam is er behoefte aan een ambtelijke ondersteuning. Taken: organiseren vergaderingen stuurgroep en kernteam, notuleren vergaderingen, versturen uitnodigingen, opstellen agenda's etc. Verwachte inzet: 8 uur per week.

9.5 Communicatie en participatie

Communicatie is een essentieel onderdeel voor een succesvolle ontwikkeling en uitvoering van de RES. Zowel wat betreft de onderlinge communicatie tussen de betrokken stakeholders als de overall communicatie binnen de gehele regio. Een van de eerste activiteiten van deze medewerker zal het (laten) opstellen van een communicatieplan zijn. Daarnaast kunnen (bescheiden) structurele uitvoeringskosten onderdeel uitmaken van de hieronder genoemde uitvoeringskosten). Hierin zijn waarschijnlijk niet alle projectkosten gedekt die voortkomen uit het communicatieplan.

9.6 Uitvoeringskosten

De verwachting is dat de samenwerkingsstructuur structurele uitvoeringskosten zal hebben, zoals onderzoeks- en organisatiekosten, uitwerking en redactie RES-document.

10. Escalatie en risico

10.1 Inleiding

De voortgang zal actief gemonitord worden op CO₂-reductie met behulp van de Klimaatmonitor, maar ook inhoudelijk op de voortgang van projecten en de inzet van de betrokken organisaties. Waar nodig zullen er per sector accenten worden aangebracht voor een efficiënte en effectieve wijze van monitoring. Op basis hiervan zijn partijen aanspreekbaar op hun bijdrage aan het geheel en is ook de voortgang richting het uiteindelijke doel te meten. Dit laatste biedt partijen onderling inzicht maar dat is niet het enige. Het biedt ons ook de mogelijkheid om transparant te communiceren naar onze inwoners, bedrijven en instellingen. Tot slot is een goede monitoring ook een instrument om mogelijke risico's te beheersen. Gezien het multidisciplinaire karakter (zowel inhoudelijk als qua partners), alsmede door de lange doorlooptijd van de energietransitie, zijn er heel wat potentiële projectrisico's te benoemen. Door deze te benoemen kunnen we hier tijdig op anticiperen.

10.2 Risicomatrix

Binnen ieder project zijn risico's die van invloed kunnen zijn op de ontwikkeling, uitvoering en uitkomsten van dat project. Op basis van de bestaande situatie wordt getracht deze zo goed als mogelijk te (h)erkennen en waar mogelijk te ondervangen. De risico's van dit project worden in grote mate beïnvloed door de factoren die niet, of niet direct, binnen onze invloedssfeer liggen, zoals:

- de lange doorlooptijd, dit vraagt een langdurig commitment van deelnemers
- het grote aantal betrokken sectoren en partijen, iets wat veel afstemming en een brede betrokkenheid vereist
- het ontbreken van een blauwdruk, ondanks aanwezige pilotprojecten -het grote aantal (deel)projecten dat tegelijk zal gaan lopen
- de geografische spreiding van het projectgebied, deze omvat namelijk de gehele regio
- het sector overstijgende karakter van dit project, het raakt meerdere beleidsterreinen
- onduidelijkheid omtrent politieke, maatschappelijke, technologische, financiële en milieutechnische ontwikkelingen

Er is een aantal factoren die de slagingskans in belangrijke mate kunnen beïnvloeden, zoals:

- de beschikbaarheid van voldoende capaciteit en middelen,
- grote financiële risico's vermijden,
- de aanwezigheid van een procesmanager,
- een betrokken en proactieve aansturing vanuit het bestuurlijke en ambtelijk kernteam,
- een scherpe en afgebakende doelstelling,
- een duidelijke en herkenbare organisatievorm,
- eenduidige communicatie
- een goed participatieproces, waarin alle stakeholders optimaal betrokken worden en hun inbreng kunnen hebben

In het onderliggende startdocument is actief rekening gehouden met een aantal van de omschreven risico's en mogelijkheden om deze te verkleinen. Feit is dat we de risico's in dit stadium niet volledig kunnen benoemen. We staan hier overigens niet alleen in. De energietransitie is een opgave van

mondiale omvang en ieder land, iedere provincie, regio, stad, wijk en inwoner zal met deze onzekerheden te maken krijgen. Doordat zaken overal opgepakt worden, zal er echter ook snel nieuwe kennis worden ontwikkeld. Wij zien in de energietransitie dan ook vooral de kansen voor Goeree-Overflakkee.

Bijlage 1 globale weergave Stakeholders

Bewoners	Onderwijs- en onderzoekspartijen op GO
Coöperatie Deltawind	Partners H2GO
Cura Mare	Provincie Zuid-Holland
DCMR	Rijkswaterstaat
Stads- en dorpsraden	Staatsbosbeheer
Energieke Regio	Stedin
FOGO	Stichting bescherming van het dorpsgezicht
Gemeente(raad)	Stichting Stad, dorp & land
Ministerie van I&W	TNO
LTO Noord afdeling GO	TU Delft
Natuur en milieufederatie Zuid-Holland	Waterschap Hollandse Delta
Natuurmonumenten	Woningcorporatie
NLGO	
Vattenfall	

Bijlage 2 Checklist

CHECKLIST BEOORDELING CONCEPT REGIONALE ENERGIESTRATEGIE

Op basis van Handreiking RES (p. 18, 19, 20)

Criteria t.a.v. proces en kwaliteit:

- Samenwerkingsstructuur met een bestuurlijke Stuurgroep: 3 overheden, netbeheerder, bedrijfsleven, maatschappelijke partijen.
- Regio is verantwoordelijk voor voldoende bijdrage aan landelijke taakstelling
- Minimaal voldoen aan de 4 ruimtelijke principes (zuinig en meervoudig ruimtegebruik, vraag en aanbod dichtbij elkaar, combinatie met andere opgaven, aansluiten bij gebiedskenmerken)
- Redelijke afweging tussen kosten en ruimtelijke kwaliteit
- Horizon 2030, doorkijk 2050
- Participatie, draagvlak, eigenaarschap, betrokkenheid inwoners, bedrijven (handreiking Participatie)
- Concept-RES: vaststelling door colleges

Criteria t.a.v. de inhoud en kwantiteit:

Elektriciteit:

- Vastgestelde ambitie t.a.v. regionale aandeel 35TWh (incl. projecten Energieakkoord)
- Projectlocaties Energieakkoord
- Globale zoekgebieden invulling Klimaatakkoord
- Netwerkanalyse energie infrastructuur, samen met netbeheerders opgesteld. Met consequenties voor ruimte, kosten en planning.

Gebouwde Omgeving:

- Regionale Structuur Warmte (warmtebronnen, warmtevraag, warmte-infrastructuur)
- Bronnenstrategie (koppeling bronnen aan potentiële warmtevraag); indicatief in concept-RES
- Eerste regionale toewijzing warmteaanbod (verdere uitwerking in gemeentelijke Transitie Visie Warmte)

Bijlage 3 Inzet Stedin

De RES is een belangrijk instrument om de komende jaren regionaal invulling te geven aan de gestelde doelen uit het Klimaatakkoord. Dit behelst in ieder geval de resultaten van de tafel elektriciteit & de gebouwde omgeving. Het belang van infrastructuur is daarin goed in beeld, dat betreft zowel het benutten van bestaande infrastructuur als het eventueel nieuw te realiseren infrastructuur. Stedin ziet de mogelijkheden om in gezamenlijkheid structuur en richting te geven aan de energietransitie op regionaal niveau, en werkt graag mee aan de totstandkoming van de RESsen in ons verzorgingsgebied.

Wat willen wij doen voor iedere RES

In de basis zien wij vier belangrijke bouwstenen die wij willen aanbieden c.q. meebrengen voor iedere RES.

Actief deelnemen in RES

- Proactief bijdragen aan regionale stuurgroep en werkgroep(en) gedurende het proces voor de lange termijn met als doel gezamenlijk richting geven aan de energietransitie. Waar nodig leggen wij de verbinding met de andere netbeheerders als dat relevant wordt gedurende het proces. Op deze manier wordt ook kennis en ervaringen van onze deelname in andere RESsen gedeeld per RES-regio.

Kennis van energie-infrastructuur

- Een basisdocument met uitleg hoe de energie-infrastructuur werkt, enkele ruimtelijke ontwerpprincipes, kengetallen en kaarten van de elektriciteits- en gasinfrastructuur van uw regio. Toelichting en nadere uitleg via het hoe en waarom van infrastructuur verloopt via onze actieve deelname.

Inzicht ontwikkel-mogelijkheden energietransitie initiatieven

- Inzicht in waar het net makkelijk en moeilijk (ruimte, tijd en geld) uitgebreid kan worden. Hiermee kan bepaald worden welke gebieden wanneer vanuit infrastructureel oogpunt geschikt zijn voor hernieuwbare opwek voor de korte termijn (kansenkaarten). We bieden graag een workshop aan om hiermee aan de slag te gaan.

Consequenties energie-infrastructuur inzichtelijk maken

- Iteratief regionale aanbod doorrekenen naar impact op energie-infrastructuur via de netimpactanalyse. Het resultaat wordt telkens geduid in benodigde tijd, ruimte en maatschappelijke kosten. Met deze vertaalslag helpen wij duiding te geven aan de impact van diverse gezamenlijk bepaalde scenario's en kunnen we optimaliseren in oplossingsrichtingen ten aanzien van verstandig omgaan met maatschappelijke middelen, ruimte en tijd. Hierbij kijken wij over de grenzen van de RES-regio's heen, en betrekken wij ook de infrastructuur van de landelijke netbeheerders.

Wat is voor ons belangrijk in een RES?

Met een goede RES kunnen netbeheerders anticiperende investeringen in infrastructuur uitbreidingen doen. Samen kunnen we de energietransitie planbaar(der) maken.

Met een concrete RES komen we verder

- Maak regionaal aanbod zo duidelijk mogelijk (wat, waar, hoeveel en wanneer). Dan kunnen wij beter anticiperend investeren in infrastructuur uitbreidingen.

Met een integrale RES komen we verder

- De energietransitie is integraal en omvangrijk. Onze infrastructuur ook. Tijdig investeren in infrastructuur betekent ook idealiter aandacht voor industrie, mobiliteit en landbouw in de RES.

Ontwerpen met aandacht voor infrastructuur

- De RES gaat over ruimtelijke inpassing van hernieuwbare productie zoals wind, zon & warmte en om de benodigde ruimte voor infrastructuur (boven- en ondergronds) om deze regionaal te ontsluiten.

Probeer de wereld na 2030 niet te vergeten

- Infrastructuur gaat lang mee en uitbreidingen worden ver van tevoren gepland. Een zichthorizon tot 2050 stelt ons in staat tijdig te investeren in uitbreidingen. Zo mogelijk maken we afspraken ten aanzien van lange termijn acties rondom nieuw te realiseren infrastructuur. Dit moet nog verder worden uitgedacht ten aanzien van hoe en wat.

Bijlage 4 Bijdrage WSHD

WSHD is druk bezig de uitdagingen die klimaatverandering met zich meebrengt het hoofd te bieden. Hoe gaan wij om met hevige neerslag en hoe voorkomen we ernstige watertekorten bij langdurige droogte? Wat heeft de zeespiegelstijging voor gevolgen en kunnen wij ons hiertegen wapenen? Waterschappen ondervinden als geen ander de gevolgen van klimaatverandering en reageren hierop met mitigerende maatregelen.

WSHD ziet meerwaarde in een regionale aanpak als het gaat om de energietransitie en juicht regionale samenwerking van harte toe. “Alleen ga je sneller maar samen kom je verder”. Het aanbod dat WSHD voor de Regionale Energiestrategie wil doen bestaat uit de volgende punten:

- Energieneutraliteit is geen doel op zich maar een resultaat dat moet bijdragen aan de RES-doelstelling van een betaalbare, betrouwbare, schone en veilige energievoorziening voor iedereen.
- WSHD streeft naar energieneutraliteit en verwacht in 2030, of zo mogelijk eerder, zover te zijn.
- WSHD produceert energie uit biogas en uit zonne-energie (bijvoorbeeld bij stuwen) die rechtstreeks voor de eigen procesvoering wordt benut. Als dat uitgebreid kan worden draagt dat bij aan de duurzaamheidsdoelstellingen. (grootschalige) Energieproductie is echter geen kernactiviteit.
- WSHD heeft niet de intentie zelf ‘externe energieleverancier’ worden en wil niet zelf investeren. Daarom zal WSHD vooral de regierol nemen en energieprojecten laten ontwikkelen en exploiteren door derden. WSHD beschouwt hiertoe HVC als strategische en primaire partner, gelet op de deelname in HVC, en heeft in dat verband een samenwerkingsovereenkomst afgesloten met HVC voor de opwek van duurzame energie uit zon en wind op WSHD-locaties.
  - Op de reserveterreinen van de rwzi’s van Barendrecht, Goedereede, Heenvliet, Numansdorp, Oostvoorne, Zwijndrecht en Middelharnis worden door HVC-zonneweides gerealiseerd. Een en ander ter vergroting van de duurzame energieproductie op WSHD-locaties.
- WSHD is bereid mee te werken aan de inzet van eigen biogas voor elektriciteit en warmte dan wel alternatieve inzet, bijvoorbeeld levering aan het aardgasnet.
- WSHD is bereid vanuit een faciliterende rol mee te werken aan de realisatie van windenergie. HVC is daarbij vaste partner.
- WSHD is bereid waar mogelijk veenoxidatie tegen te gaan door peilbeheer.
- WSHD spant zich in om de uitstoot van broeikasgassen bij de zuiveringen tegen te gaan.
- WSHD staat open voor samenwerking met gemeenten en bedrijven op het gebied van duurzame energievoorziening en is vanuit een faciliterende rol bereid eigen gronden en assets beschikbaar te stellen voor de energietransitie, mits dit past binnen de randvoorwaarden van waterbeheer en Waterveiligheid.
  - In het bijzonder geldt dat voor aquathermie zoals warmtewinning uit oppervlaktewater en gezuiverd afvalwater. WSHD wil hierin, daar waar het kan, faciliterend optreden. Hierbij wordt zoveel mogelijk aangesloten bij reeds geplande projecten in het watersysteem of in de afvalwaterketen.

Bijlage 5 Bijdrage Oost West Wonen

Oost West Wonen is dé sociale verhuurder op het eiland Goeree Overflakkee. Betaalbaarheid van woonlasten is en blijft een belangrijk item voor onze huurders.

De overgang naar een meer duurzame energievoorziening mag in beginsel niet extra drukken op de woonlasten van onze huurders.

Oost West Wonen zal actief deelnemen aan de verdere uitwerking van de RES en gevraagd en ongevraagd input aanleveren voor de RES.

De input zal met name betrekking hebben op de te verwachten duurzame opwek van elektriciteit op ons vastgoed en de besparingen in CO2 uitstoot die wij verwachten te realiseren met het verduurzamen van onze woningen.

Door de energievraag van onze woningen te verminderen, verminderen we ook de energielasten van onze huurders.

Deze vermindering van energielasten benutten we deels voor de investering die nodig is om de woningen energiezuinig te maken.

Ook zullen we, daar wat het kan, het opwekken van duurzame energie op woningen bij onze huurders stimuleren met het aanbieden van zonnestroom installaties.

Om de overstap van aardgas naar waterstof mogelijk te maken nemen we actief deel aan de pilot voor de overstap van Stad aan het Haringvliet van aardgas naar waterstof.

Bijlage 5 Commitment van Coöperatie Deltawind in de RES Goeree-Overflakkee

Uitgangspunt

Coöperatie Deltawind draagt bij aan verdere verduurzaming van het gebied Goeree-Overflakkee.

Kansen

Op de volgende onderwerpen zien we kansen:

1. Warmtetransitie
De eerste stap wordt gezet in Stad aan 't Haringvliet:
  - Deltawind heeft in het kernteam Stad Aardgasvrij de taak gekregen de kansen van een waterstof turbine te onderzoeken. Dit project zal aansluiten op de ambities van H2GO.
  - Daarnaast wil Deltawind bijdragen aan de verduurzaming van de particuliere woningvoorraad.
2. Energieloket
Onderdeel van de particuliere aanpak is het Energieloket. Komend jaar zal Deltawind een voorstel uitwerken met de gemeente om hier inhoud aan te geven.
3. Zeewierverwerking
Deltawind is partner in een initiatief om zeewier te verwerken tot eiwit en methaan. Het methaan kan worden ingezet als vervanging van fossiel aardgas. Er komt een demofabriek in Stellendam, indien dit succesvol verloopt is de volgende stap de opschaling hiervan tot een grootschalige commerciële verwerkingsinstallatie. Mogelijke vestigingslocatie zal komende jaren samen met de gemeente Goeree-Overflakkee worden onderzocht.
4. Verduurzamen goederenvervoer
Er komt in 2020 een goederenhub die als doel heeft het aantal vervoersbewegingen te verminderen en daarmee het aantal fossiele kilometers.
5. Verduurzamen agrarische sector en biodiversiteit
Als het nodig en wenselijk is wil Deltawind bijdragen aan het verduurzamen van de agrarische sector.
6. Zon- en Windenergie
De opgebouwde kennis om zonne- en windenergieprojecten te realiseren wil Deltawind aanwenden indien zich mogelijkheden op deze terreinen voordoen.
7. Getijdecentrale
Wanneer het financieel haalbaar is om in de Brouwersdam bij de geplande doorlaat een centrale te bouwen die energie gaat opleveren, dan draagt Deltawind daar graag aan bij.

Bijlage 6 Bijdrage provincie Zuid-Holland

Provincie Zuid-Holland gaat voor **schone energie voor iedereen**. Dat is de **ambitie** van het college. Uitdagingen genoeg. Daarbij **zijn alle partners** in het energieveld nodig. Omdat we het alleen samen met anderen kunnen bereiken.

- Schone energie voor iedereen betekent:
  1. Besparing stimuleren
  2. Inzet alternatieve energiebronnen mogelijk maken
  3. Innovaties stimuleren
- We ondersteunen het streven van gemeenten om energieneutraal te worden.
- Wij stimuleren actieve participatie door lokale initiatieven en helpen hen om in dit speelveld als professional te kunnen acteren. Onze inwoners worden zo mede-eigenaar van maatregelen die bijdragen aan de energietransitie.
- Voor de gebouwde omgeving zetten we in op energieneutrale nieuwbouw. We blijven ons inzetten voor warmtenetten, die restwarmte combineren met aardwarmte en andere duurzame warmtebronnen. We stimuleren de industrie te vergroenen zodat ook restwarmte een duurzame herkomst heeft.
- We leveren een bijdrage aan de doelstelling van het nationale Klimaatakkoord en stimuleren allereerst de opwek van elektriciteit via zonnepanelen op daken, gevels, bedrijventerreinen en bedrijfspanden. Dit past bij Zuid-Holland als verstedelijkte provincie.
- In de energiemix heeft windenergie onze laatste voorkeur. Dat heeft te maken met onze ambities om waardevolle landschappen te beschermen. Zuid-Holland is een drukbevolkte provincie met weinig open ruimte. Naast wind- en zonne-energie zetten verstedelijking en oprukkende bedrijvigheid ook druk op het open landschap. Daar moeten we zuinig op zijn.
- De provincie werkt samen aan de energiestrategie in 7 regio's en houdt daarbij de bovenregionale optimalisatie en de samenhang van de maatregelen in het oog.

De belangrijkste aandachtspunten voor de provincie Zuid-Holland in het RES-proces zijn:

- Een ambitie en aanpak voor besparen op de elektriciteits- en warmtevrage.
- Het zoveel mogelijk toepassen van beschikbare duurzame restwarmte, aardwarmte en aquathermie.
- Het zoveel mogelijk opwekken van elektriciteit met zon-PV op daken, gevels, bedrijventerreinen en bedrijfspanden.
- Invulling geven aan lokaal eigenaarschap,

- Toepassen van ruimtelijke ontwerpprincipes, zoals meervoudig ruimte gebruik en het behouden en zo mogelijk creëren van ruimtelijke kwaliteit.
- Het proces van de RES zal goed moeten worden verbonden met het proces van het gemeentelijk en provinciaal omgevingsbeleid.

Bijlage 7 Bijdrage gemeente Goeree-Overflakkee

Duurzaamheid is al voor ons al jaren een belangrijk thema. De bestuurlijke afspraak met de provincie Zuid-Holland om windturbines te plaatsen bracht de verduurzaming op het eiland in een stroomversnelling. Zo werden er bijvoorbeeld drie zonneparken aangelegd, en is er nog een in voorbereiding. Er wordt ingezet op energiewinning uit getijde en inmiddels zijn twee er biogasinstallaties gerealiseerd. Het doel is om uiteindelijk te voorzien in onze eigen energiebehoefte én die van anderen.

- De RES dient participatief tot stand te komen. In lijn met de Participatie en -communicatiestrategie Klimaatkrachtig Goeree-Overflakkee trekken we waar mogelijk trekken gezamenlijk op met de Regionale Adaptatie Strategie en de Transitievisie Warmte
- Wij stimuleren actieve participatie door lokale initiatieven en helpen hen om in dit speelveld als professional te kunnen acteren. Onze inwoners worden zo mede-eigenaar van maatregelen die bijdragen aan de energietransitie.
- We leveren een bijdrage aan de doelstelling van het nationale Klimaatakkoord. Duurzame energie is voorlopig nog een schaars goed, het is daarom belangrijk om de beschikbare bronnen zo efficiënt mogelijk in te zetten. Uitgangspunt hierbij is de Trias Energetica.
- Voor wat betreft de opwek stimuleren we allereerst de opwek van elektriciteit via zonnepanelen op daken, gevels, bedrijventerreinen en bedrijfspanden.
- Voor wat betreft de windopgave is de gemeente van mening dat we ons steentje al hebben bijgedragen bij de huidige windopgave die nog in realisatie is en naar verwachting in 2022 is afgerond. Daarmee zijn we geen voorstander van een nieuwe windopgave.
- Als gemeente dragen we zorg voor afstemming met andere processen als Transitie Visie Warmte, Omgevingsvisie en de Mobiliteitsvisie en -strategie